

Doc. dr. Šukrija H. Ramić

PRVI OPĆI¹ ŠERIJATSKO-PRAVNI PRINCIP: O DJELIMA SUBJEKTA SE PROSUĐUJE NA OSNOVU NJEGOVE NAMJERE

(*El-Umuru bi-meqasidiha*)

Uvod

Jedno od velikih dostignuća islamskih pravnika i dokaz zrelosti islamskog prava ogleda se u uspostavljanju općih pravnih principa do čega je došlo već u ranom periodu njegovog formativnog razvoja². Ti principi su dobili zajednički naziv *el-qava'id el-fiqhijje* (fikhski principi).

Termin *jezički* znači temelj, osnov, baza, platforma, načelo, princip.³ Množina ove riječi je *qava'id*. Allah, dž.š., kaže: I dok su Ibrahim i Ismail temelje Hrama (*el-qava'ide mine-l-bejt*) podizali...⁴

Terminološki *qa'ide* (princip) ima više značenja ovisno od naučne discipline u kojoj se koristi. Ovaj termin u *usuli-fikhu* i gramatici označava opći propis koji obuhvata i može se aplicirati

¹ Izraz opći (' mm) u *usuli fikhu* označava, bilo svojim oblikom ili značenjem, mnoge jedinice koje je nemoguće ograničiti kao što je riječ *el-mu minun* (vjernici) u ajetu: Vjernici su, zaista, braća. (*Kur'an*, XLIX:10) Naime, množina kada ima određeni član, kao što je riječ *el-muminun* ima opće (generalno) značenje. Pitanje općeg značenja je obrađeno u usulskim djelima u poglavlju *el-Amm ve-l-hass*.

² Period formativnog razvoja šerijatsko pravo obuhvata posljednju polovinu drugog, treće stoljeće i prvu polovinu četvrtog stoljeća. (Vidi: *Tarih el-fiqh el-islami*, str. 81) Mada je aktivno bilježenje pravnih principa počelo krajem trećeg stoljeća, nema sumnje da su ti principi postojali i njima su se pravnici koristili i mnogo ranije, od samog početka razvoja islamskog prava. Dokaz za to je činjenica da su mnogi principi, ustvari, kuranske poruke i Poslanikovi, s.a.v.s., hadisi.

³ *Lisan el-arab el-muhit*, 3/128, *Mu'džem lugat el-fuqaha*, str. 354.

⁴ *Kur'an*, II:127.

na sve partikule⁵ kao što je *usulsko* pravilo: Naredba (el-emr) kada nije popraćena sa kontekstnom indicijom upućuje na strogu obavezu (el-vudžub)⁶, ili gramatičko pravilo: Svaki *fa'il* (vršilac radnje) je u nominativu, a svaki *me'ful* (objekat) u akuzativu.⁷

U šerijatsko-pravnoj terminologiji *qa ide* ima nešto drugačije značenje u odnosu na prethodno i označava opću normu (princip) koja se može aplicirati na većinu partikula (pojedinačnih slučajeva) i pomoću koje se može spoznati⁸ njihov status (hukm) u Šerijatu⁹, kao što je, naprimjer, princip koji glasi: O djelima subjekta se prosuđuje na osnovu njegove namjere, i princip: U osnovi sve zadržava svoj postojeći status dok se ne dokaže suprotno.¹⁰

Ez-Zerqa je definirao pravne principe (el-qava'id el-fiqhijje) definicijom koja odražava duh savremenog islamskog prava: To su opći fiqhski principi (izraženi) u kratkim statutarnim maksimama koji sadrže opće zakonodavne propise o pitanjima iz njihovog domena.¹¹

Iz ove definicije možemo izvući glavne karakteristike šerijatsko-pravnih principa koje se ogledaju u sljedećem: 1) uopćenost, 2) jezgrovitost, 3) propis koji sadrže je validan i može se aplicirati na veliki broj fikhskih partikula, 4) povezuju mnogobrojne partikule iz njihovog domena koje mogu pripadati

⁵ El-Džurdžani i El-Fejjumi su definirali el-qai'ide (princip) kao: Opći propis koji se može aplicirati na sve svoje partikule. Vidi: *Kitab et-ta'rifat*, str. 219, *El-Misbah el-munir*, str. 510.

⁶ *Revdat en-nazir ve džennet el-menazir*, str. 193.

⁷ *El-Kamil*, str. 86, 130.

⁸ Ali ne i uspostaviti.

⁹ *Gamz el-ujun ve-l-basair 'ala el-ešbah ve-n-nazair*, str. 22.

¹⁰ Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 57. Ovo pravno pravilo je prevedeno u Medželli na sljedeći način: Načelo (glavno je) treba svaka stvar da ostane u onom stanju, u kom se nalazi (status quo). Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 7.

¹¹ *El-Medhal el-fiqhi el-'amm*, 2/947.

različitim temama i poglavljima¹² i 5) olakšavaju pravniku pronalaženje pravnih rješenja za partikule.¹³

Nastanak pravnih principa

Za razliku od zakonskih akata, pravni principi nisu nastali odjedanput, niti su uspostavljeni od strane poznatih osoba.¹⁴ Proces njihovog nastanka je bio evolutivan i u početku je tekao spontano. Naime, veliki islamski pravnici, u svim *mezhebima*, već u formativnom periodu razvoja islamskog prava počeli su induktivnim putem uočavati da je veliki broj pojedinačnih slučajeva iste vrste regulisan istom normom,¹⁵ tako da su oni te norme postepeno počeli uobličavati u pravne maksime.¹⁶ Same norme su induktivnim putem crpljene iz općih šerijatskih tekstova

¹² To povezivanje ukazuje da fikhski propisi imaju svoje korijene koji ih objedinjuju.

¹³ Pravnik koji ovlada općim principima ne mora da poznaje status svih partikula, jer se svaka partikula može podvesti pod neko od općih principa i tako odrediti njen status u Šerijatu. Mada se na osnovu šerijatsko-pravnog principa (ukoliko sam princip nije šerijatski dokaz) ne može utvrditi šerijatski status nekog pitanja, on može ipak da posluži kao objašnjenje tog statusa i može olakšati pravniku da pronađe odgovor na date partikule.

¹⁴ Samo za one principe koji su, ustvari, tekst nekog hadisa (kao što je hadis: La darare ve la dirare fi-l-islam.), ili izreka nekog imama koja je kasnije postala pravna maksima (kao što je izreka Ebu Jusufa u *El-Haradžu* da imam nema pravo da uzme nešto što pripada nekom osim kada za to postoji jasno, poznato i neotuđivo pravo), za njih znamo ko ih je artikulirao. Za ostale principe mi to ne znamo.

¹⁵ Pravnici su, normalno, u svome radu rješavali i odgovarali na pitanja s kojima su se sućeljavali, oslanjajući se na izvore islama i metodologiju dokazivanja šerijatskih propisa. Vremenom se broj tih riješenih pitanja i odgovora povećavao. S obzirom da je svako od tih pitanja imalo vezu i sličnost sa nekim drugim, mogla se, na osnovu tih veza i sličnosti, izvršiti klasifikacija i grupacija sličnih pitanja, a potom formulisati maksima, pravna norma, koja odražava vezu i sličnost svake grupe. Važno je napomenuti da su od samog početka formativnog perioda islamskog prava značenja ovih normi egzistirala u glavama pravnika i oni su se njima služili u procesu idžtihada. Međutim, te norme su tek krajem trećeg stoljeća po Hidžri počele da dobivaju oblik pravnih maksima i da sa kao takve bilježe u fiqhskim knjigama.

¹⁶ Sva fiqhiska djela sadrže puno pravnih principa. Po tome se naročito odlikuju djela hanefijskih pravnikâ poput *El-Hidaje* od El-Marginanija i *Bedai es-sanai* od El-Kasanija.

(Kur'ana i Sunneta), općih principa već uspostavljenih u *usuli fikhu*, razloga i motiva šerijatskih propisa, te zakona logike. U početku je broj pravnih principa bio mali,¹⁷ da bi sistematizacijom islamskog prava došlo do uspostavljanja njihovog znatno većeg broja.¹⁸ Ovi principi, ovisno o stepenu njihove uopćenosti, gradirani su od strane islamskih pravnikâ, na opće (osnovne) i sporedne¹⁹ pravne principe.

Općih pravnih principa ima pet:²⁰ 1) *El-Umuru bi-meqasidiha* (O djelima subjekta se prosuđuje na osnovu njegove namjere.²¹) 2) *El-Jeqinu la jezulu bi-š-šekk*. (Ono što je sigurno ne može biti negirano sumnjom.²²) 3) *La darare ve la dirar*. (Nema nanošenja i uzvratanja štetom.²³) 4) *El-Mešeqqatu tedžlibu et-tejsir*. (Poteškoća

¹⁷ Izgleda da su pravnici hanefijske pravne škole prvi otpočeli formuliranje pravnih principa i njihovo bilježenje. Tako je Ebu Tahir ed-Debbas, koji je rođen u drugoj polovini trećeg stoljeća po Hidžri, sakupio sedamnaest principa, dok se u zbirci Ebu-l-Hasana el-Kerhija, koji je bio njegov suvremnik (260-340 H.), nalazi trideset sedam pravila. (Vidi: *el-Medhal el-fiqhi el-amm*, 2/954) Zbirka Ebu-l-Hasana el-Kerhija je vjerovatno prvi pokušaj da se pravni principi saberu i zabilježe u jednoj knjizi. Ovu zbirku, koja sadrži trideset sedam pravila, prokomentarisao je Nedžmuddin en-Nesefi koji je umro 537. H.

¹⁸ Pravni principi imaju uporište i izviru iz značenja tekstova osnovnih izvora Šerijata, Kur'ana i Sunneta, povoda i motiva šerijatskih propisa i ispravne logike.

¹⁹ Sporedni pravni principi se uglavnom mogu podvesti pod neki od općih pravnih principa.

²⁰ Oko ovih pet principa ne postoje razilaženja među pravnicima, dok oko nekih drugih, za koje neki drže da su opći, postoje razilaženja te ih zbog toga nismo uvrstili u opće pravne principe.

²¹ U prijevodu Medželle na naš jezik ovo pravno pravilo je prevedeno ovako: Po zakonu ima jedan posao (radnja) onu posljedicu, koja odgovara svrsi (namjeri) koja se htjela postići iz tog posla. Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 7.

²² U prijevodu Medželle na naš jezik ovo pravno pravilo je prevedeno ovako: Nešto, što je tvrdo dokazano ne može se uništiti (razoriti) dvojdom. Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 7.

²³ U prijevodu Medželle na naš jezik ovo pravno pravilo je prevedeno ovako: Zabranjeno je štetu činiti (prouzrokovati), a isto tako i učinjenu štetu štetom odvratanje (nakađiti dati, odmazđiti, odstranjivati). Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 9.

povlači olakšicu²⁴.) 5) *El-Ade muhakkme*. (Običaj može da presuđuje.²⁵) Ovi principi se odlikuju sljedećim: a) nisu ogranak nekog drugog principa, b) obuhvataju mnoge sporedne principe iz različitih oblasti islamskog prava, c) o njima ne postoji razilaženje među pravnim školama u islamu.

Sporedni pravni principi su manjeg opsega u odnosu na opće i uglavnom se mogu podvesti pod neki od njih. Uz to, sporedni principi mogu biti ponekad specifični samo za određeni mezheb u fikhu. Bilo da su specifični samo za određeni mezheb ili ne, sporedni principi, također, mogu sadržavati i obuhvatati mnoge partikule. Međusobno se razlikuju po broju partikula koje obuhvataju, polju njihove primjene itd. Međutim, ta obuhvatnost, u najširem obliku, nikada ne doseže uopćenost općih pravnih principa.

S obzirom da je uspostavljanje pravnih principa uveliko rezultat ljudske spoznaje, koja se po Allahovom, dž.š., zakonu stalno proširuje i napreduje, logično je da je i njihovo formiranje imalo svoju evoluciju i napredak. To je lahko uočljivo ako uporedimo formulaciju istih principa kod ranih pravnika i onih koji su došli kasnije. Naprimjer, formulišući pravilo koje govori o tome da priznanje važi i može se koristiti samo protiv osobe koja ga je dala, rani pravници su rekli: Prema čovjeku se postupa u skladu sa njegovim priznanjem, ali mu se ne vjeruje kod negiranja prava drugog, ili dodjeljivanja prava drugom.²⁶ Isto pravilo je kod kasnijih pravnika formulirano na sljedeći način: Priznanje je ograničen dokaz.²⁷

Prvi opći šerijatsko-pravni princip, o kojem govore islamski pravници, glasi: **O djelima subjekta se prosuđuje na osnovu njegove namjere (*El-Umuru bi-meqasidiha*).**

²⁴ U prijevodu *Medželle* na naš jezik ovo pravno pravilo je prevedeno ovako: Poteškoća izaziva (dovodi) olakšanje. Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 9.

²⁵ U prijevodu *Medželle* na naš jezik ovo pravno pravilo je prevedeno ovako: Običaj ima moć zakona. Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 11.

²⁶ *Tesis en-nazar*, str. 112.

²⁷ Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-Nazair*, str. 255.

Ovaj princip je izveden iz mnogih hadisa koji govore o tome da se ljudska djela vrednuju na osnovu nijeta, namjere i cilja koji je imao izvršilac djela:

- 1) Djela se, zaista, vrednuju po namjerama...²⁸
- 2) ...Zatim će (ljudi) biti proživljeni sa svojim namjerama.²⁹
- 3) ...Ti nećeš, zaista, utrošiti nešto, želeći postići Allahovo zadovoljstvo, a da za to nećeš biti nagrađen, pa čak i za (hranu) koju staviš u usta svoje žene...³⁰

Dakle, *nijet* (namjera), o kojem se govori u ovim hadisima, osnova je na kojoj je izgrađeno ovo pravno pravilo. Radi njegovog ispravnog shvatanja potrebno je poznavati značaj i značenje *nijeta* u Šerijatu.

***Nijet* (namjera)**

Nijet znači odluku da se nešto uradi i poduzme. U Šerijatu *nijet* ima svoje uže i šire značenje.³¹ U općem smislu *nijet* označava poticaj srca ka onome za što se smatra da može ostvariti korist ili otkloniti štetu u istom momentu ili kasnije. U užem smislu *nijet* znači namjeravanje činjenja dobrog djela i približivanja Allahu, dž.š., činjenjem ili klonjenjem.³²

Na osnovu prethodno rečenog možemo zaključiti da princip: O djelima subjekta se prosuđuje na osnovu njegove

²⁸ *Sahih el-Buhari*, Poglavlje o početku objave.

²⁹ *Sahih el-Buhari*, Poglavlje o trgovini, *Sahih Muslim*, Poglavlje o neredima i predznacima Sudnjeg dana.

³⁰ *Sahih el-Buhari*, Poglavlje o imanu, *Sahih Muslim*, Poglavlje o oporuci.

³¹ Vidi: Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 29, Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 30.

³² *Nijet* u svom užem značenju vezan je za skoro svako poglavlje u islamskom pravu, jer većina ljudskih postupaka, aktivnosti i djela usko je povezana s *nijetom* tako da ovosvjetski sud o njima uveliko ovisi o *nijetu*, dok će onosvjetski sud ovisiti u potpunosti. Poslanik (savs) je rekao: Ljudi će biti proživljeni sa svojim *nijetima*. (*Sahih el-Buhari*, Poglavlje o trgovini, *Sahih Muslim*, Poglavlje o neredu i predznacima Sudnjeg dana.) Ovosvjetski sud ne može u potpunosti ovisiti o *nijetu* zbog toga što čovjek ne može precizno spoznati *nijete*, a osim toga čovjek nije u stanju da uvijek na zadovoljavajući način kompenzira oštećenu stranu koja je nenamjerno oštećena.

namjere , znači da je status djela³³ u Šerijatu različit ovisno od namjere i cilja koje je osoba imala i koje je htjela postići ostvarenjem tog posla.

Naprimjer, kada jedna osoba kaže drugoj: Uzmi ovaj novac , ukoliko je nanijetila da joj ga dobrovoljno priloži to će imati status poklona, a ukoliko ne, onda će uzeti novac imati status zajma koji strana koja ga uzima mora nekada vratiti, ili pak depozita koji mora čuvati na odgovarajućem mjestu. U protivnom će, ako depozit bude uništen ili oštećen, štetu morati nadoknaditi.

Ubistvo, koje šerijatski nije opravdano, ako je izvršeno sa umišljajem, ima status koji se razlikuje od ubistva iz nehata, jer cilj i namjera iza ta dva ubistva nisu isti.

Mjesto realizacije *nijeta*

Mjesto u kojem treba realizovati i ostvariti namjeru je srce (tj. misao). To znači da izgovaranje *nijeta* jezikom, ukoliko isti nije ostvaren u srcu, nije punovažno.³⁴ Dokaz za ovu tvrdnju su prethodno spomenuti hadisi koji govore o *nijetu* i činjenica da od Allahovog Poslanika, s.a.v.s., nije preneseno, kao ni od njegovih ashaba, da su oni jezikom izgovarali *nijet*, osim kada su nijetili hadž.³⁵

³³ Koja su učinjena od strane šerijatski odgovorne osobe, bila ta djela u vidu riječi ili nečeg drugog.

³⁴ Ovo se odnosi čak i na hadž i 'umru gdje se nijet izgovara jezikom, tako da ukoliko čovjek izgovori nijet ili telbiju, a nijet nije ostvaren u srcu (mislima), taj ihram ne važi. Vidi: *Mugni*, 5/92.

³⁵ U fikhskim djelima koja se smatraju mjerodavnim, kada je hanefijsko pravo u pitanju, nigdje se ne kaže da nijet treba jezikom izgovarati. Et-Tahawi (umro 321. H./933. god) opisujući kako se klanja salat kaže: Kada čovjek stane da klanja propisani salat, izgovorit će tekbir koji je povezan sa njegovim nijetom... (*Muhtesar et-Tahavi*, str. 26) El-Kasani (umro 587. H./1191. god) naširoko objašnjava pitanje *nijeta* govoreći o tome da je nijet uvjet (šart) da bi stupanje u salat bilo ispravno, jer je salat ibadet, a ibadet se mora iskreno ispovjedati samo Allahu, dž.š. On u Kur'anu, a.š., kaže: A naređeno im je da se samo Allahu klanjaju iskreno mu ispovijedajući vjeru. (El-Bajjine, 5) Iskreno ispovijedanje se ne može ostvariti bez namjere (*nijeta*). Alejhisselam kaže: Nema djela onome koji nema *nijeta* (La 'amele limen la nijjete lehu.) . Tj, neće za to djelo imati (ahiretsku) nagradu ili kaznu ukoliko nije imao namjeru da

Ukoliko neko iz opravdanih razloga ne može da ostvari *nijet* u srcu (u svojim mislima) njemu je dovoljno da *nijet* izgovori jezikom, jer Allah, dž.š., ne opterećuje čovjeka preko njegovih mogućnosti: Ne opterećuje Allah dušu, izuzev mogućnošću njenom.³⁶

Ukoliko čovjek drugačije govori u odnosu na ono što misli (tj. ima namjeru i *nijeti*), u obzir se uzima ono što čovjek osjeća i misli.

dotično djelo uradi. U drugom hadisu on je rekao: Djela se, zaista, vrednuju po namjerama... (Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*.) tj. za djela koja radimo bićemo nagrađeni ili kažnjeni na osnovu naših namjera (nijeta). El-Kasani jasno kaže da *nijet* znači namjeru, a da se namjera ostvaruje u srcu (...vel-iradetu 'amelu-l-qalbi). *Beda'us-sanai*, 1/127-130.

El-Marginani (umro 593. H./1196. god) kaže: *Nijet* označava namjeru. Uslov (šart) je za onoga koji namjerava stupiti u salat da zna svojim srcem koji salat klanja, a što se izgovaranja jezikom tiče to ne važi. (...emma-z-zikru bi-l-lisani fe la mu'tebere bihi.) *El-Hidaje*, 1/45.

'Alauddin 'Abidin (umro 1306. H./1888. god) u knjizi *El-Hedijje el-'alajije* kada govori o šartovima i ruknovima salata spominje i *nijet*. Komentator istog djela Muhammed Seid el-Burhani, koji se može smatrati našim savremenikom (umro. 1386. H./1967. god), definišući *nijet* kaže: To je čvrsta odluka, da bi se tako razlikovao običaj ('adet) od ibadeta. Njime (tj. *nijetom*) se ostvaruje iskrenost Uzvišenom Allahu. *El-Hedijje el-'alajije*, str. 65.

Dakle, *nijet* (namjera) treba da postoji u srcu i mora se ostvariti (dogoditi) prije samog stupanja u salat tj. prije izgovaranja početnog tekbira (iftitahi-tekbira). Ukoliko namjera (*nijet*) ne postoji u srcu, to što mi izgovorimo jezikom je nevažće, a ukoliko postoji razlika između srca i jezika, u obzir se uzima ono što je na srcu.

Prema tome, ispravno je na sljedeći način stupiti u salat: Srcem, tj. u mislima svojim trebamo donijeti odluku šta ćemo da klanjamo i onda izgovoriti početni tekbir tj. dižući ruke reći Allahu ekber . Tako je radio Muhammed, a.s., i tako su radili njegovi ashabi. Nigdje se ne prenosi da je Alejhisselam, s.a.v.s., pri stupanju u salat, izgovarao *nijet* naglas (jezikom), a on nam je rekao: Klanjajte onako kako vidite mene da klanjam. (*Sahih el-Buhari*, Poglavlje o salatu.) Ukoliko bi neko izgovorio *nijet* riječima, to ne bi učinilo njegov namaz neispravnim pod uvjetom da je *nijet* ostvaren i u srcu (mislima), a ne samo na jeziku.

³⁶ *Kur'an*, II:286.

Izuzeci iz općeg pravila

Opće pravilo koje govori da se o djelima subjekta presuđuje na osnovu njegove namjere ima i izuzetke. Slijedi nekoliko primjera:

a) Ukoliko se čovjek nehotice (nenamjerno) zakune, ili se zakune na ono što nije imao namjeru, snosiće posljedice po shvatanju hanefijske pravne škole³⁷, dok po shvatanju šafijske škole ova greška ne povlači za sobom nikakve posljedice.³⁸

b) Da bi razvod braka ili zavjet bili valjani (pravno validni) i tako uzrokovali pravne posljedice, potrebno je izgovoriti riječi koje to izražavaju, ili te riječi izraziti na neki drugi razumljiv način, kao što je pisanje i gestikulacija.³⁹ Za valjanost razvoda braka i zavjeta nije dovoljan nijet (namjera) ostvaren u srcu.

c) Po šafijskom mezhebu, kod davanja zekata dovoljno je da se ta namjera izrazi riječima,⁴⁰ pa makar se i ne ostvario nijet u srcu. Dokaz za to im je činjenica da se zekat daje iz imetka *murteda*,⁴¹ a njegov *nijet* nije ispravan jer je za ispravnost *nijeta* potrebno, između ostalog, da čovjek bude musliman.⁴²

Vrijeme nijeta⁴³

Sva *ulema* se slaže da je pravo vrijeme *nijeta* kod samog početka nekog posla. Razilaženja nastaju kada *nijet* prethodi ili se čini nakon otpočetog posla. Hanefije i hanbelije kažu da kada bi

³⁷ Ovo je izuzetak iz općeg pravila koje govori da se djela cijene po namjerama. Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 46.

³⁸ Šafije smatraju da se i u ovakvim slučajevima namjera uzima u obzir i ovaj slučaj po njihovom shvatanju nije izuzetak iz općeg pravila. Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 30.

³⁹ Pisanje i gestikulacija mogu nadomjestiti govor u slučaju da je osoba nijema. Ispravno je mišljenje da pisanje može zamijeniti govor čak i u slučaju da osoba ima sposobnost govora.

⁴⁰ Tj. da kaže da je imetak koji daje na ime zekata.

⁴¹ Murted je osoba koja se odmetnula od islama zbog toga što je počinila grijeh koji izvodi iz islama.

⁴² Vidi: *El-Vedžiz*, 52-53.

⁴³ Vidi: Es-Sujuti, *E-Ešbah ve-n-nazair*, str. 24, Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, 42-44, *Qavanin el-ahkam eš-šerijje*, 35, *Meqasid el-mukellefine*, 159-169.

čovjek nanijetio klanjati određeni *salat* kod uzimanja *abdesta* i sa tim *nijetom* otpočeo taj *salat*, on bi mu bio ispravan ukoliko taj *nijet* nije prekinut nekom drugom aktivnošću. Isto bi *nijet* bio validan kada bi, naprimjer, čovjek pri polasku u džamiju nanijetio klanjati određeni *salat* i taj *nijet* ne bi prekinuo nekim drugim poslom. Oni ovo analogiziraju sa *nijetom* za post i kažu da kako je ispravno učiniti *nijet* prije početka posta isto je ispravno tako postupiti i u slučaju drugih *ibadeta*.

Drugi, pak, smatraju da *nijet* mora postojati kod otpočinjanja *abdesta* i *salata*. Prema tome, da bi *abdest* i *salat* bili ispravani, *nijet* mora postojati u trenutku otpočinjanja uzimanja *abdesta* i pri izgovaranju početnog *tekbira* u *salatu*.

Kod posta *nijet* treba prethoditi, ukoliko je u pitanju obavezni post, po shvatanju šafija i hanbelija, tako da post ne bi bio ispravan kada bi čovjek zanijetio nakon pojave zore.⁴⁴ Malikije zahtijevaju da *nijet* bude prije zore kod svake vrste posta, dok hanefije dozvoljavaju sve tri opcije; da *nijet* bude prije, ili kod otpočinjanja ili pak kasnije, sve do podne, s ciljem da olakšaju postačima.

Većina *uleme* smatra da se u slučaju zekata *nijet* može učiniti ranije, a ne u samom trenutku uručivanja zekata onome kome se zekat udjeljuje. Mišljenje koje govori suprotno nema uporište u dokazima.

Svrha *nijeta*⁴⁵

Nijet ima najprije ulogu da uspostavi razgraničenje između *ibadeta*⁴⁶ i *adeta* (običaja).⁴⁷ Tako, naprimjer, prinošenje žrve može

⁴⁴ Ovo je preferirajuće mišljenje kod njih.

⁴⁵ Vidi: Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 29.

⁴⁶ *Ibadet* u užem smislu svoga značenje označava djela koja je Allah, dž.š., propisao u Kur'anu i Sunnetu. U širem smislu *ibadet* obuhvata sve ono što Allah, dž.š., voli i čime je zadovoljan od naših riječi i djela, bilo javnih bilo tajnih. Razlog i svrha stvaranja čovjeka jeste da on *ibadet* čini svome Stvoritelju: A stvorio sam ljude i džine jedino da Me obožavaju. Ne želim od njih nikakvu opskrbu, niti želim da Me hrane. *Kur'an*, Ll: 56-57.

⁴⁷ Važno je napomenuti da *'adet* koji je čovjeku dozvoljeno raditi (dakle dozvoljeno djelo) postaje *ibadetom* kada se njime nanijeti *taqvaluk* tj. Allahovo, dž.š., zadovoljstvo, kao što je jelo, piće, spavanje, ženidba itd. Poslanik, s.a.v.s., je jedne prilike rekao svojim *ashabima* da imaju *sewab* i kad

biti u ime Allaha, dž.š., a može biti i u ime nekog drugog. Boravak u džamiji može biti radi odmaranja ili *i'tikafa*. Isto tako, ustezanje od jela može biti radi liječenja ili dijete, a može biti post kojim se želi postići onosvjetska nagrada. U ovakvim situacijama *nijet* je taj koji određuje status određenog djela. Prema tome, ako čovjek prinosi žrtvu u ime Allaha, dž.š., taj čin će biti *ibadet*, a ako to čini u ime nekog drugog, to će biti *širk* (dakle veliki grijeh). Boravak u džamiji s ciljem obavljanja *i'tikafa* je veliki *sevab*, dok za samo odmaranje čovjek nema *sevaba* osim ako je to popraćeno lijepim *nijetom*.⁴⁸

Nadalje, *nijet* ima ulogu da uspostavi razgraničenje između samih *ibadeta*. Naime, *ibadeti* nisu iste vrste niti iste vrijednosti. Neki *ibadeti* su farzovi, neki vadžibi, a neki nafile.

Status nijeta u Šerijatu

Nijet je *ibadet* koji je ponekad uvjet (*šart*) da bi dobro djelo bilo primljeno kod Allaha, dž.š., a nekad je sastavni dio nekog djela (*rukni*) o čijoj postojanosti ovisi status dobrog djela, tako da u slučaju nepostojanja ispravnog nijeta dotično djelo nema status *ibadeta*, iako je u osnovi to djelo dozvoljeno i dobro. Međutim, postoje *ibadeti* kojima nije potreban *nijet* da bi postigli status *ibadeta*. Ovdje spadaju tzv. čisti *ibadeti*, kao što je vjerovanje u Allaha, dž.š., strah, nada i ljubav prema Njemu, učenje Kur'ana⁴⁹ itd. Dakle, tu spadaju djela koja u svojoj suštini nemaju svojstva *adeta* i ne mogu se zamijeniti i pomiješati sa drugim djelima.

Vrste *ibadeta* u odnosu na uvjetovanost specifikacije nijeta

U odnosu na potrebu da se specificira *nijet*, *ibadete* možemo podijeliti na dvije vrste:

su sa svojim ženama. Ashabi su se tome začudili pitajući kako čovjek može imati *sevab* za djelo kojim udovoljava svojim strastima. Na to im je Poslanik, s.a.v.s., uzvratilo govoreći: ...A zar ne bi bio grijешan da to uradi na zabranjen (haram) način...? *Sahih Muslim*, Poglavlje o zekatu.

⁴⁸ Kao, naprimjer, da želi da odmori svoj organizam kako bi mogao da radi dobra djela. Sa ovakvim *nijetom* čovjek će imati nagradu i za samo odmaranje svoga tijela.

⁴⁹ Ukoliko se radi o zavjetnom učenju Kur'ana onda je potrebno specificirati *nijet* da bi se razgraničilo ono što je farz od onog što to nije.

a) *ibadeti* iste forme koji se mogu obaviti u istom vremenskom periodu koje svojom dužinom omogućuje da se u njemu izvrši više *ibadeta*, kao što je *salat*.⁵⁰ S obzirom na to da se u jednom namaskom vremenu može klanjati *farz*, *kaza*, i *nafila*, potrebno je *nijetom* razgraničiti i odrediti šta se hoće klanjati, da li *farz*, *kaza*, ili *nafila*, te specificirati sami *farz*.⁵¹

b) *ibadeti* čiji je vremenski period ograničen i u njemu se ne može izvršiti nijedan drugi *ibadet* iste forme, kao što je ramazanski post.⁵² U pogledu nužnosti ostvarivanja *nijeta* u slučaju ovakvih *ibadeta* postoji razmimoilaženje među islamskom *ulemom*.⁵³

Status *nijeta* koji nije popraćen djelom

Nijet (namjera) koji nije popraćen vidljivim djelom ne povlači za sobom nikakve zakonske posljedice u Šerijatu.⁵⁴ Prema tome, ako bi čovjek u svojim mislima (svome srcu) prodao svoju kuću,

⁵⁰ U usuli-fikhu ovakvi *ibadeti* se nazivaju jednim imenom *el-vadžib el-muvesse'*.

⁵¹ U ovome se slažu sva četiri mezheba. Šafije i hanbelije još uz to uvjetuju da se specificiraju *nafile* koje se klanjaju, kao što su *sunneti* vezani za određene *farz* *salate*, *duha* *salat*, *tehijetu-l-mesdžid* itd. Hanefije to ne uvjetuju i smatraju da je opći *nijet* klanjanja i *nijet* za klanjanje *nafile* *salata* dovoljan.

⁵² U usuli-fikhu ovakvi *ibadeti* se nazivaju jednim imenom *el-vadžib el-mudajjeq*.

⁵³ Hanefije kažu da u ovakvom slučaju specifičan *nijet* nije uvjet za ispravnost *ibadeta*, tako da čovjek ne mora specificirati da želi postiti ramazanski post, nego mu je dovoljno imati opći *nijet* da želi postiti. Šta više, kažu hanefije, kada bi čovjek u Ramazanu nanijetio neki drugi obavezni post, kao što je zavjetni post, ili pak nanijetio *nafile* post, ramazanski post bi mu bio ispravan, jer je on određen vremenom koje je njime u potpunosti ispunjeno tako da nema mjesta za neki drugi post. Prema tome, svaki post u njegovo vrijeme je ramazanski post. Zbog toga naše određivanje vrste posta u njegovom vremenu je suvišno i nepotrebno. Hanbelije se u vezi s ovim pitanjem same razilaze, dok šafije uvjetuju specificiranje *nijeta* kako bi se načinilo razgraničenje između *naknadnog*, *iskupnog* i *zavjetnog* posta, mada i oni kažu da je u Ramazanu svaki post ramazanski makar čovjek nenijetio neku drugu vrstu posta. (Vidi: Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 30, Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 15)

⁵⁴ Isto tako, to neće uzrokovati nikakve posljedice na Ahiretu. Poslanik (sav) je rekao: Allah je, zaista, oprostio mome ummetu ono što im govore njihove duše, ukoliko to ne kažu ili ne urade. (*Sahih Muslim*, Poglavlje o imanu)

pustio svoju ženu itd., a ne bi te misli izrazio jezikom ili nekim drugim validnim načinom izražavanja, taj njegov *nijet* ne bi prouzrokovao nikakve posljedice. Isti status ima namjera da se ukrade, otme itd. Takve namjere u mislima ne povlače zakonske posljedice sve dok ne budu popraćene određenim djelom, zbog toga što se status nečega određuje i presuđivanje vrši na osnovu vidljivih djela.

Status djela kojem nije prethodio *nijet*⁵⁵

U ovom pogledu djela možemo podijeliti na tri vrste:

a) Djela kojima nije potreban *nijet*. Tu spadaju *ibadeti* koji se mogu uputiti samo Allahu, dž.š., kao što je spominjanje Allaha, dž.š., strah i ljubav prema Njemu itd. Prema tome, ovakvim djelima ne mora prethoditi *nijet*.

Također, tu spadaju riječi i djela koja su eksplicitna kao kad neko kaže da prodaje, kupuje..., ili kad neko ukrade, izvrši otmicu itd. Takvim eksplicitnim riječima i djelima nije potreban *nijet* da bi im se odredio ovosvjetski status.

b) Djela čiji status ovisi o *nijetu*. Ukoliko su riječi ili djela spekulativni, tada je potrebno imati *nijet*, jer njihov status ovisi o njemu. Onome što je spekulativno status se određuje na osnovu *nijeta*, tako da je *nijet* neodvojiv od takvog djela.

c) Djela čiji se ovosvjetski status ne mijenja bez obzira kakav *nijet* bio. Kada bi neko uzeo novac od pijanice da ga sačuva, pa ga izgubio, morao bi ga nadoknaditi, bez obzira što je njegova namjera bila dobra i opravdana. Ako neko uzme tuđi imetak bez dozvole, taj čin se smatra uzurpacijom bez obzira kakvu namjeru dotični imao. Isto tako, ako neko samovoljno raspolaže tuđim vlasništvom, snosit će posljedice eventualne štete makar on imao najljepše namjere.

⁵⁵ Treba naglasiti da će Allah, dž.š., nagrađivati i kažnjavati ljude za njihova djela na osnovu *nijeta* (namjera) koje su oni željeli postići tim djelima. Zbog toga je vrlo važno pri svakom dobrom djelu imati za cilj da se postigne Njegovo zadovoljstvo, jer Allah, dž.š., prima samo ona dobra djela koja su učinjena isključivo u ime Njega. Ukoliko čovjek nije u stanju da pri svakom dobrom djelu ostvari takav *nijet* zbog zaborava, onda treba da ostvari opći *nijet* u kojem će potvrditi svoju odlučnost da sva svoja dobra djela čini radi postizanja Allahovog, dž.š., zadovoljstva. Taj opći *nijet* treba činiti što češće.

Uvjeti ispravnosti *nijeta*⁵⁶

Nijet je *ibadet*. Ta činjenica nas upućuje na zaključak da za njegovu ispravnost, kao i za druge *ibadete*, treba ispuniti određene uvjete. Kada govore o ovom pitanju islamski pravници navode četiri uvjeta:⁵⁷

a) Islam. To znači da je za ispravnost *nijeta* prije svega potrebno biti musliman.⁵⁸ Dobro djelo koje učini *kafir* nije *ibadet* s obzirom da on ne ispunjava uvjete koji su potrebni da bi dobra djela postala *ibadetom*. Jedan od tih uvjeta je da činilac vjeruje u Allaha, dž.š.⁵⁹

⁵⁶ Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, 35-40, Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, 50-52, *El-Kavaid fi-l-fikh el-islami*, str. 337, *El-Išah*, 2/224, *El-Vedžiz*, 52-62.

⁵⁷ Islamska ulema ovdje nije spomenula dva šarta jer se ona podrazumijevaju s obzirom na to da se bez ispunjenja ova dva uvjeta nijedno djelo ne smatra *ibadetom*, a to je da djelo bude šerijatski dozvoljeno raditi i da čovjek to djelo učini isključivo radi Allahovog, dž.š., zadovoljstva. Naprimjer, ako bi neko zaklao kurban u ime Allah, dž.š., i u ime nekog drugog, to klanje i meso bi bili haram. Kada bi na hadž išao samo radi trgovine, ili na istom stepenu imao i hadž i trgovinu, hadž ne bi bio ispravan, a ako bi išao radi hadža, a usput imao namjeru i da trguje, to mu ne bi pokvarilo *nijet*. Kada osoba ljepše klanja svoj salat u džematu nego kad je sama, ona nema sevaba za to uljepšavanje. Ukoliko sve osobe koje učestvuju u govečetu imaju namjeru da im ono bude kurban, kurban će biti ispravan, međutim ukoliko jedna osoba nema takvu namjeru, onda nema kurbanda ni za ostale, jer se žrtvovanje (tj. prolijevanje krvi) ne može dijeliti. Allah, dž.š., kaže: A naređeno im je da obožavaju jedino Allaha, odani Njegovoj vjeri, hanife da budu, i obavljaju salat i daju zekat, a to je vjera prava. (*Kur'an*, XCVIII:5) Ukoliko neko uporedi u svom *nijetu* nešto ili nekog drugog s Allahom dž.š., njegov *nijet* postaje invalidan tj. za učinjeno djelo nema sevaba zbog toga što Allah, dž.š., prima samo iskrene *nijete* upućene samo Njemu. Upravo zbog ovoga nije dozvoljeno da osoba *nijeti* za drugu osobu, ali je dozvoljena zamjena u izvršavanju nekih djela koja proizlaze iz *nijeta*. Naprimjer, ako osoba *nanijeti* dati zekat, ona može povjeriti drugoj osobi da ga raspodijeli onima koji zekat zaslužuju. Iskrenost (ihlas) je dodatni elemenat u samom *nijetu*. Ukoliko nema ihlasa nema ni *nijeta*, mada se sam ihlas može ostvariti a da ne postoji *nijet*. (Vidi: Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 39) Ovo pitanje je akaiidske prirode i o njemu se može više pročitati u poglavljima koja govore o velikom i malom širku.

⁵⁸ Tj. jezikom očitovati svoju pripadnost islamu izgovarajući dva šehadeta (*Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammeden resulullah*), svojim srcem u njih vjerovati i to vjerovanje svojim djelima potvrđivati.

⁵⁹ Vezano za ovaj uvjet postoje mnoga interesantna pitanja o kojima je raspravljala islamska ulema. Naprimjer, da li je *kafir*, koji nehotice ubije

b) Da osoba koja donosi nijet dostigne doba u kojem ljudsko biće počinje raspoznavati šta je dobro a šta zlo, šta je korisno a šta štetno. To doba nastupa, otprilike, kada dijete ulazi u sedmu godinu života. Prema tome, dobro djelo koje učini dijete prije ove dobi i koje učini nenormalna osoba ne smatra se *ibadetom*.⁶⁰

c) Poznavanje onoga što čovjek namjerava. Naprimjer, ako nešto prodaje mora odrediti preciznu cijenu. Kupoprodajni ugovor će biti nevažeći ako je cijena ostala neodređena. Isto tako

muslimana, obavezan uz krvarinu da učini iskup koji se sastoji iz posta dva mjeseca uzastopno, i da li je u slučaju kršenja zakletve on obavezan učiniti iskup i postiti tri dana bez prekida. Ebu Hanife i Malik drže da on nije obavezan činiti iskup jer je iskup ibadet, a za ispravnost ibadeta potrebno je prije svega biti musliman. Također, kafir nije obavezan da učini iskup za kršenje zakletve, jer Kur'an kaže: ...Uistinu, oni nemaju zakletve svoje... (*Kur'an*, IX:12)

Drugo interesantno pitanje se odnosi na ehluakitabijku (kršćanka ili Židovka) koja je udata za muslimana. Da li ona mora da se okupa nakon hajza i nifasa da bi bilo dozvoljeno njenom mužu da sa njom ima odnos. Nadalje, ako je obavezna da li je nijet uvjet za ispravnost njenog gusula? Malik, Šafija i Ahmed kažu da je gusul pravo koje ima njen muž. Prema tome ona je obavezna da se okupa. Oni, također, uvjetuju nijet, mada kažu da njen nijet nije validan. Ebu Hanife ima drugačiji stav o ovom pitanju. On kaže da ona ne mora gusul činiti jer je gusul ibadet, a od kafira se ibadet ne prima. On, također, kaže da se ona može okupati.

Šafija i Ahmed imaju suprotno mišljenje i kažu da je on dužan učiniti iskup za ubistvo iz nehata. Nijet je, također, potreban da se njime označi da je to iskup, a ne zbog pitanja ibadeta. Što se tiče kršenja zakletve, oni, također, kažu da je on dužan učiniti iskup bez obzira da li zakletvu prekršio dok je bio kafir ili nakon što se vratio islamu. (Detaljnije o ovim i drugim pitanjima vidi: Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 35, Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 50, *El-lfsah*, 2/224)

⁶⁰ Međutim, ukoliko druga osoba, koja je dostigla tu dob, pomogne u izvršavanju određenog ibadeta, osobi koja tu dob nije dostigla (npr. da roditelj obavi hadž sa svojim malim djetetom) sevab će imati osoba koja je bila uzročnik i pomogla u izvršavanju dotičnog ibadeta.

Ulema se razišla o pitanju statusa djela za koje je predviđena kaznena mjera ukoliko ga počinji nenormalna osoba ili dijete koje nije dostiglo šerijatsku punoljetnost. Ebu Hanife njihove prestupe tretira kao nehoticu i smatra da oni nisu dužni da čine iskup. Pijanicu on tretira kao i trijeznu osobu. Malik, Šafija i Ahmed smatraju da dijete i nenormalna osoba treba da učine iskup ako ubiju (tj. poste dva mjeseca uzastopno). Hanbelije još kažu da se krvarina plaća iz njihovog imetka. (Vidi: Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 36, Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 50, *El-Kavaid fi el-fikh el-islami*, str. 312, *El-lfsah*, 2/224)

čovjek mora da poznaje status *ibadeta*, da li je to stroga dužnost (*farz*) ili *nafila*. Onaj ko ne zna da je određeni *salat* propisan, njegovo klanjanje tog *salata* se ne smatra *ibadetom*. Međutim, ukoliko ne raspoznaje *farzove* od *nafila*, njegov *ibadet* će biti ispravan, osim ukoliko ne nanijeti *farz* kao *nafilu*.⁶¹

d) Da čovjek ne uradi nešto što će poništiti *nijet*, kao npr., da učini djelo koje izvodi iz vjere. Isto tako ako neko nanijeti prekidanje *salata* za vrijeme klanjanja, *salat* će biti pokvaren po mišljenju šafija, a ne kod hanefija.⁶² Svi smatraju da *salat* neće biti pokvaren ako takvu namjeru učini nakon završetka *salata*. Ko odluči da nešto pojede, popije ili ima odnos sa svojim supružnikom u vrijeme dok posti, ta namjera neće pokvariti post ukoliko se to ne uradi. Namjera da se prekine hadž ili umra neće pokvariti ove obrede, jer se oni ne mogu prekinuti greškom.⁶³ Kada neko, tokom Ramazana, zanijeti post početkom noći zatim prekine *nijet* prije zore (tj. odluči da taj dan neće postiti), *nijet* se smatra prekinutim i eventualni post neće biti ispravan ako ne obnovi *nijet* prije zore.⁶⁴ Kolebljivost u *nijetu*, također, kvari *nijet*.⁶⁵ Naprimjer, ako neko kupi automobil za ličnu upotrebu, ali

⁶¹ Dozvoljeno je zanijetiti hadž ne određujući vrstu hadža, jer to ima potvrdu u Sunnetu Poslanikovom, s.a.v.s., s obzirom na to da je on odobrio Aliji, r.a., takav postupak. (Vidi: El-Fikh el-islami ve edilletuh, 3/125-6)

⁶² Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 38-40, Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 50-52.

⁶³ Naime, ako osoba koja obavlja ove obrede pogriješi, ona će dovršiti obred i učiniti iskup za počinjeni prestup. Ponekad uz iskup osoba mora obnoviti obred, jer sam iskup nije dovoljan da bi učinjeni prestup anulirao i obred učinio validnim.

⁶⁴ U ovom slučaju *nijet* ne bi bio prekinut jelom, pićem i spolnim odnosom, jer ova djela ne kvare *nijet* za post.

⁶⁵ Po mišljenju većine šafija ukoliko neko uz *nijet* kaže inšaallah (ako Allah da) želeći time postići Allahov, dž.š., beričet, *nijet* će biti ispravan. Međutim, ako osoba time želi odgađanje i odlaganje, *nijet* postaje invalidan.

Hanefije i neke šafije smatraju da izuzimanje sa inšaallah ima efekta ako se radi o propisima gdje je izgovor *nijeta* obavezan kao što je kuporodajni ugovor, razvod braka itd. Prema tome kupoprodaja i razvod braka nisu validni ako je rečeno: Prodajem, inšaallah..., kupujem, inšaallah..., ti si puštena, inšaallah. Izuzimanje nema efekta u ibadetima za koje je dovoljno imati *nijet* u srcu kao što je *salat*, post itd. Vidi: Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, 52, Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, 41-42.

ima namjeru da ga proda ako bude imao povoljnu ponudu, automobil se ne smatra trgovačkom robom, te prema tome nije dužan na njega davati zekat.⁶⁶ Nijet će biti poništen ukoliko osoba sigurno zna da ga ne može ispuniti. Naprimjer, ako čovjek nanijeti da svojim imetkom koji posjeduje izgradi džamiju, a on, ustvari, ima samo nekoliko dinara.

Sfera primjene općeg pravila O djelima subjekta se prosuđuje na osnovu njegove namjere

Ovo pravilo ima široku primjenu u islamskom pravu.⁶⁷ Ono se primjenjuje kod robnonovčanih transakcija, oslobađanja od plaćanja duga, zastupstva, sticanja vlasništva nad onim što je dozvoljeno, jamstva, depozita, kazni itd.

1) Robnonovčane transakcije, bilo da se radi o prodaji, kupovini, iznajmljivanju, darovanju itd., zadržavaju svoj osnovni status (tj. njihov status se bazira na njihovom literarno-šerijatskom značenju), ukoliko ne postoji indicija koja upućuje da se tom transakcijom želi nešto drugo. Međutim, kada postoji takva indicija, kao naprimjer da osoba želi da dar ustvari bude *mehr* (vjenčani dar), onda se za određivanje statusa te transakcije *nijet* uzima u obzir. Isto tako, kada bi čovjek u šalio nešto kupio ili prodao, takav ugovor ne uzrokuje prijenos vlasništva.

2) Kada bi kreditor, u prisustvu dužnika, rekao jamcu da više nije odgovoran za određeni dug, trebalo bi dodatno objašnjenje, da li on misli pod tim oslobađanje jamca od obaveze preuzimanja duga i njegovog dostavljanja kreditoru, ili pak njegovo oslobađanje od jamstva. Ako misli ovo prvo, kreditor za sebe i dalje zadržava pravo da traži od jamca nadoknadu, ukoliko dužnik ne vrati dug, a jamac ima pravo da traži od dužnika da dug vrati. Međutim, ako misli na drugo, onda kreditor gubi pravo da traži od jamca da nadoknadi dug, a jamac gubi pravo da traži od dužnika njegovo vraćanje.

⁶⁶ Ovo pravilo ima i izuzetaka. Naprimjer, ako neko zna da je obavezan postiti nekoliko dana, ali ne zna da li su ti dani od zavjetnog posta ili propušteni dani ramazana, (analogizirajući to sa slučajem kad čovjek zaboravi koji je salat propustio u toku dana, pa naklanja svih pet), dovoljno mu je da zanijeti samo obavezni (vadžib) post ne specificirajući da li je u pitanju zavjetni ili napaštanje Ramazana.

⁶⁷ Vidi: *Šerh el-qavaid el-fiqhijje*, 5-10.

Ukoliko dužnik nije bio prisutan kad je to kreditor rekao onda njegove riječi imaju status prve pretpostavke.

3) Ukoliko bi osoba oponumocila drugu da joj kupi automobil i oponumocena osoba (zastupnik) ga kupila, *nijet* (namjera) presuđuje kome taj automobil pripada, da li oponumocitelju (mandantu) ili njegovom zastupniku. Ako je zastupnik imao namjeru da taj automobil kupi za sebe ili je koristio svoj novac, onda je automobil njegov, međutim ako ga je kupio s namjerom da on bude oponumociteljev ili s njegovim novcem, onda automobil pripada oponumocitelju.

4) Nijet je uvjet da bi se ostvarilo sticanja vlasništva nad onim što je dozvoljeno (*halal*). Naprimjer, kada bi se u razapetu mrežu upetljala srna ili neka druga lovna životinja, vlasnik mreže bi imao vlasništvo nad njom samo u slučaju da je on mrežu razapeo s namjerom da njome lovi. Ukoliko je on mrežu razapeo s nekom drugom namjerom, naprimjer da je osuši, u tom slučaju uhvaćenu životinju ima pravo uzeti ko prvi dođe do nje. Isto tako kada bi osoba ostavila posudu na nekom mjestu i u posudu se nakupilo vode. Ukoliko je osoba ostavila posudu s namjerom da se u nju nakupi voda, onda dotična osoba može polagati pravo na tu vodu. Ukoliko je pak posuda ostavljena bez određenog cilja, tada vlasnik posude nema pravo na tu vodu i ko prvi dođe do nje može je sebi uzeti.

5) Primjera za depozit i jamstvo ima puno. Kada bi osoba uzela izgublenu stvar s namjerom da je čuva i vrati vlasniku kada ga pronađe, ta stvar bi se tretirala kao depozit (*emanet*) i osoba bi za nju bila odgovorna samo ukoliko je ne bi čuvala na odgovarajućem mjestu. Međutim, ukoliko je osoba uzela izgublenu stvar s namjerom da je prisvoji sebi, ona se smatra uzurpatorom i za dotičnu stvar je odgovorna bilo da je čuva na odgovarajućem mjestu ili ne. Isto tako, kada bi osoba uzela izgublenu stvar, a potom je vratila na isto mjesto, njena odgovornost za tu stvar ne bi prestala, ukoliko ju je bila uzela s namjerom da je prisvoji, sve dok tu stvar ne preda stvarnom vlasniku. Ukoliko ju je pak bila uzela s namjerom da je čuva i vrati vlasniku, u tom slučaju njena odgovornost prestaje ako tu stvar vrati na mjesto gdje ju je našla.

Sporedna pravila

Mnoga sporedna pravila se mogu podvesti pod opće pravilo O djelima subjekta se prosuđuje na osnovu njegove namjere.

Jedno od tih pravila glasi: *U ugovorima se u obzir uzimaju namjere i značenja, a ne riječi i forma.*⁶⁸ Ovo pravno pravilo znači da se u osnovi u tumačenju ugovora, kao što je kupoprodajni, pozajmljivanje, iznajmljivanje itd., ne gleda u riječi i formu koje koriste strane u ugovoru, nego se gleda u njihove stvarne namjere koje oni žele da izraze svojim riječima prilikom sklapanja ugovora.⁶⁹ To zbog toga što je stvarni cilj samo značenje koje se želi izraziti, a ne riječi i forma koji su upotrijebljeni i koji služe samo kao sredstvo kojima se izražavaju značenja. Zbog toga se u obzir uzimaju tradicionalna i običajna značenja riječi i govora kojim se ljudi služe, pa makar se ta značenja razlikovala od značenja tih riječi u književnom jeziku i Šerijatu.

Međutim, ukoliko se ne može naći kompromis između riječi i namjeravanog (željenog) značenja, nije dozvoljeno zanemariti riječi i formu.

Primjeri:⁷⁰

1) Kada bi osoba kupila robu i rekla trgovcu: Zadrži ovaj moj sahat kod sebe dok ti donesem novac, sahat bi se u ovom slučaju smatrao zalogom (*rehnom*), a ne bi imao status depozita (*emanet*). To je zbog toga što se depozit može povratiti kad god to

⁶⁸ Ovako su ovo pravilo formulisale hanefije i malikije. (Vidi: Ibn Nudžejm, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 207.; *Medželle i ahkjami šerije*, paragraf 3, str. 7). Šafije i hanbelije su ovo pravilo formulisale na drugi način. (Vidi: Es-Sujuti, *El-Ešbah ve-n-nazair*, str. 166, *El-Kavaid fi el-fikh el-islami*, pravilo br. 38, str. 49) Iz njihovih formulacija ovog pravila može se razumjeti da kod šafija i hanbelija postoji razilaženje da li se daje prednost riječima ili željenom značenju. Hanefije daju prednost željenom značenju, osim u slučaju kada se ne može naći kompromis između riječi i željenog značenja. Hanefijskom stavu su, kako se može razumjeti iz primjera koje navode, naklonjene i malikije.

⁶⁹ Treba imati u vidu da stvarne namjere moraju imati potporu u kontekstu datog ugovora koje upućuju, naprimjer, da se s ugovorom o jamstvu (kefali), ustvari, želi doznačavanje novca (havalala).

⁷⁰ *El-Kavaid fi el-fikh el-islami*, str. 49, *El-Mukni*, 2/331. *El-Medhal el-fiqhi el-'amm*, 2/966.

depozitor hoće, a u ovom slučaju sahat se ima pravo povratiti tek onda kada se izmiri dug.

2) Jamstvo (*kefala*), u kojem se uvjetuje da kreditor ne traži dug od dužnika kojem je dato jamstvo, postaje prenos duga (*havala*) i uzima njegov status. Isto tako ako se u slučaju prenosa duga (*havale*) uvjetuje da kreditor može potraživati dug od obojice, prvog dužnika i drugog na kojeg je taj dug prenesen, ovo dobiva status jamstva (*kefale*).

3) Kada bi osoba rekla drugoj da joj poklanja automobil pod uvjetom da joj ova d... to i to , ovakav aranžman bi se smatrao kupoprodajnim ugovorom kod malikija i hanefija. On se ne bi smatrao poklonom, mada je u ugovoru upotrijebljena riječ poklon , zbog toga što osoba koja dobiva automobil daje za njega protuvrijednost drugoj strani što automatski povlači pravo da ona može automobil vratiti ukoliko on bude neispravan. Davanje protuvrijednosti iziskuje i ostala prava i obaveze koje zahtijeva jedan kupoprodajni ugovor.

Hanbelije imaju tri mišljenja o ovom pitanju: a) da je to kupoprodaja s obzirom na značenje, b) da je to poklon, jer je dozvoljeno uvjetovati određenu nadoknadu kod davanja poklona kao npr. u slučaju iznajmljivanja, c) da je takav ugovor neispravan.

Ovo pravilo ima i izuzetaka. Naprimjer, kada bi osoba rekla drugoj da joj prodaje nešto bez ikakve nadoknade, takav ugovor bi bio neispravan i ne bi se zakonski mogao smatrati poklonom. Isti je slučaj kada bi osoba nešto iznajmila bez nadoknade. Ovi ugovori bi se smatrali invalidnim, po shvatanju hanefija, zbog toga što su protuvrijednost i najamnina sastavni dio ugovora o kupoprodaji i iznajmljivanju.

Šafije i hanbelije drže da prvi slučaj nije kupoprodajni ugovor, a da li se može smatrati poklonom, imaju dva mišljenja zbog kontradikcije literarnog značenja riječi i željenog značenja.

LITERATURA

1. Abidin, Alauddin: *El-Hedijje el- allaijje*, Treće izdanje 1978.
2. Bedran, Ebu-l-Ajnejni Bedran: *Tarih el-fikh el-islami*, Dar ennehda el-arabije, Bejrut.
3. Ed-Debbusi, Abdullah ibn Umer: *Tesis en-nazar ve usul el-imam el-Kerhi*, Matbaat el-imam, Kairo.

4. El-Buhari, Muhammed ibn Ismail: *Sahih el-Buhari*, el-Mekteba el-islamije, Istanbul 1979.
5. El-Džurdžani, Ali ibn Muhammed ibn Ali: *Kitab et-ta rifat*, Dar el-kitab el-arabi, Bejrut, Drugo izdanje 1996.
6. El-Fejjumi, Ahmed ibn Muhammed ibn Ali el-Maqri: *El-Misbah el-Munir*, Dar el-kutub el-ilmijje, Bejrut, Prvo izdanje 1994.
7. El-Hamevi, Ahmed ibn Muhammed: *Gamz el-ujun ve-l-basair ala el-ešbah ve-n-nazair*, Dar et-tiba a el- amire, Istanbul 1290. H.
8. El-Hanbeli, Abdurrahman ibn Redžeb: *El-Qavaid fi el-fiqh el-islami*, Dar el-marife, Bejrut.
9. El-Kasani, Alauddin Ebu Bekr ibn Mesud: *Bedai es-sanai fi tertib eš-šerai*, Dar el-kitab el- arabi, Bejrut, Drugo izdanje 1982.
10. El-Kur an el-Kerim.
11. Et-Tahavi, Ebu Dža fer Ahmed ibn Muhammed ibn Selame: *Muhtesar et-Tahavi*, Dar ihja el-ulum, Bejrut, Prvo izdanje 1986.
12. Ez-Zerka, Ahmed ibn Muhammed: *Šerh el-qavaid el-fiqhijje*, Dar el-garb el-islami, Prvo izdanje 1983.
13. Ez-Zerka, Mustafa ibn Ahmed: *El-Medhal el-fiqhi el-amm*, Dar el-Fikr, Matbaatu Tarbin, Damask 1968.
14. Ez-Zirikli, Hajrudin: *El-E alam*, Darul-ilm lil-melajin, Bejrut, Jedanaesto izdanje, 1995.
15. Ez-Zuhajli, dr. Vehbe: *El-Fiqhu el-islami ve edilletuh*, Dar el-fikr, Damask, Treće izdanje 1996.
16. Hajjat, Jusuf: *lisan el-arab el-muhit*, Dar lisan el-arab, Bejrut.
17. Ibn Ebu Bekr, Dželaluddin Abdurrahman: *El-Ešbah ve-n-nazair*, Dar el-Kutub el-Ilmijje, Bejrut 1992.
18. Ibn Hadždžadž, Ebu-l-Husejn Muslim: *Sahih Muslim*, Riaset idarat el-buhus el-ilmijjeti ve-l-iftai ve-d-da veti ve-l-iršad, Rijad 1980.
19. Ibn Ibrahim, Zejnuddin: *El-Ešbah ve-n-nazair*, Dar el-Kutub el-Ilmijje, Bejrut 1993.
20. Ibn Qudama, Muveffaq ed-din Ebu Muhammed Abdullah ibn Ahmed ibn Muhammed: *Revdat en-nazir ve džennet el-menazir*, Džamiat el-imam Muhammed ibn Saud, Rijad 1977.
21. Kajona Daniela A.: *Medželle i ahkjami šerije*, (Otomanski građanski zakon), Sarajevo 1906.
22. Qabeš, Ahmed: *El-Kamil fi en-nahvi ve-s-sarfi vel-i arab*, Dar er-Rešid, Damask, Šesto izdanje 1986.
23. Qal adži, Muhammed Revvas: *Mu džam lugat el-fuqaha*, Dar en-Nefais, Bejrut, Prvo izdanje 1985.

خلاصة البحث

تلقي هذه الدراسة الضوء على إحدى القواعد الخمسة الكبرى في الشريعة الإسلامية وهي القاعدة "الأمر بمقاصدها". وذكر في المقدمة التعريف للقواعد الفقهية ثم بين نشأة وتطور هذه القواعد. بما أن النية مرتبطة ارتباطاً وثيقاً بهذه القاعدة درست مسألة النية من كل الجوانب. إضافة إلى هذا ذكر بعض القواعد الفرعية التي تندرج تحت هذه القاعدة الكبرى. وفي الخاتمة تم التأكيد على أن لدى الشريعة الإسلامية مصادر ثابتة التي مكنت من إنشاء مثل هذه القواعد الثابتة التي تساعد المجتهد في بحثه عن حل المسائل في كل الظروف. وفي النهاية ذكرت المراجع التي استعملت عند إعداد هذا البحث.

Summary

This work highlights one of five general principles in Sharia law. Actions of an individual are judged according to his/her intentions. In the introduction a definition for the Islamic law principles (el-qava'id el-fiqhijje) is provided, then the beginning and development of these principles are explained. Having in mind that the intention (niyyah) is closely related to this principle the question of the intention is studied from all aspects. Furthermore, some secondary principles, which might be driven under this general principle, are mentioned. In the conclusion it is specially emphasized that Islamic law has firm and unchangeable sources that enabled the establishment of those principles which have continues validity and which help *mujtahid* (Islamic scholar of law) in the search for solutions in all circumstances. In the end the literature which has been used during this study is mentioned.